

УКРАЇНСЬКИЙ ВІБЛІОТЕКОЗНАВЕЦЬ К.І.РУБІНСЬКИЙ І
ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА ВІБЛІОТЕКА ХАРКІВСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Березюк Н.М.

В 30-ті роки жертвами масових репресій, беззаконня і свавілля стали громадські діячі, вчені, працівники культури. На довгі роки їх імена пущені в непамять, і тільки зараз вони повертаються історії.

Однією із таких фігур "умовчання" був Костянтин Іванович Рубинський, з іменем якого пов'язано становлення і розвиток українського бібліотекознавства ще наприкінці минулого сторіччя.

Широка практична діяльність, теоретичні роботи з бібліотекознавства ставлять К.І.Рубинського на одна з перших місць серед вітчизняних бібліотекознавців. Його наукові інтереси були надзвичайно різносторонніми: історія бібліотечної справи, її організація, бібліотекознавство як наука, бібліотечна освіта, проблеми педагогіки і керівництва дитячим читанням, охорона дитинства, переклади французької літератури на українську мову тощо. Але головною справою його життя була бібліотека Харківського університету.

В 1893 р. він прийшов в бібліотеку імператорського Харківського університету і віддав їй 40 років свого життя.

Випускник університету, що вивчив досвід роботи багатьох наукових бібліотек Росії і за кордоном, Рубинський став першим керівником наукової бібліотеки Харківського університету - професіоналом. Під його керівництвом в 1902 р. було споруджено /по проекту відомого петербурзького архітектора Величка/ першу в Харкові і на Україні спеціальну будівлю бібліотеки, запропоновано систему розміщення фондів, завершено алфавітний каталог, друкується продовження систематичного каталогу, каталогів дарчих бібліотек, встановлено книгообмін. Студенти вперше в історії бібліотеки одержали право широко користуватись її фондами.

Рубинський в ці роки не тільки зберіг бібліотеку, але й примножив її фонд. Його було введено в склад комісії по рятуванню бібліотек емігрантів. Він розбирав ці бібліотеки, розподіляючи книги між повітовими, районними науковими бібліотеками. Згодом ця робота стала предметом важких політичних обвинувачень на його адресу.

Реформа вищої школи призвела до того, що університети на Україні були знищені. У 1920 р. Харківського університету вже не існувало. Бібліотека залишилась без своєї опори. Намагаючись зберегти ціннішу книжкову колекцію, в 1922 р. нарком освіти переводить її під своє керівництво, надавши їй самостійний бюджет і нову назву "Центральная научно-учебная библиотека", зробивши її практично загальнодоступною.

У 1923 році починається чистка соціального складу наукових установ, їх пролетаризація. Цілком ймовірно, що в цю смугу попадає і Рубинський. На I-й Всеукраїнській нараді робітників книги, що відбулася в Харкові в листопаді 1923 р., від бібліотеки була присутня директор Ольхівська О.М.

У 1925 році на I-й конференції наукових бібліотек у Києві вперше в доповіді представника Укрнауки В.В.Дубровського висловлюється ідея об'єднання університетських і публічних бібліотек на Україні, що започаткувала багаторічну дискусію про долю університетських бібліотек. К.І.Рубинський першим підняв свій голос на захист колишньої університетської бібліотеки.

У 1928 р. він публікує 3 статті, в яких обґрунтовується безпідставність такого об'єднання.

Колектив бібліотеки, над яким нависла загроза знищення, продовжує існувати і працювати. Всі показники роботи бібліотеки з

1917 р. зросли майже в 10 раз. Але невеликий штат, тяжке матеріальне становище не дозволяють завершити роботу по реєстрації необробленої літератури.

У 1927 р. громадськість міста відзначила 40-річчя педагогічної і науково-бібліотечної діяльності бібліотекаря К.І.Рубинського.

У 1927 році в доповіді на засіданні Всенародної бібліотеки України, присвяченій 10-літтю її створення, керівник Укрнауки Наркомосвіти Козловський говорив: "Ми можемо твердити не без підстав, що бібліотекознавства на Україні до революції власне не існувало... Не існувало українського бібліотекознавства, то значить не впроваджено бібліотекознавчих ступій, бо людей, що студіювали ці проблеми в суто науковій установі, майже не було, й такі постаті, як Рубинський, були рідкими явищами..."

У 1930 р., виконуючи постанову ЦК ВКП б від 30.10.1929 р., "Об улучшении библиотечной работы", комісія політосвіти Харківської міської Ради створює бригаду по перевірці бібліотеки. За рекомендацією Укрнауки до її складу входить К.І.Рубинський. Комісія констатує, що бібліотека відірвана від завдань радянської науки, засмічена класово-ворожими елементами.

Керівництво бібліотеки звинувачується в зберіганні незареєстрованої емігрантської літератури, переховуванні цінних документів з історії революційної боротьби, що їх розшукували відповідні органи.

Фабрикується протокол засідання місцевому бібліотеки, на підставі якого К.І.Рубинського виводять зі складу бригади. Комісія вимагає негайного звільнення з роботи директора Ольховської і вченого секретаря /фактично заступника директора/ К.І.Рубинського і передачі справи на податкове судове розслідування. Але Укрнаука не дала згоди на його звільнення і Рубинський продовжує працювати в бібліотеці до своєї трагічної загибелі 20 грудня 1930 р.

Його історичний нарис "Библиотека Харьковского университета за 100 лет ее существования /1805-1905гг./" (X, 1907) - перша, і мабуть єдина в Україні, праця історика і бібліотекознавця, що залишив нащадкам найбільш повний опис діяльності старішої університетської бібліотеки за століття її існування.

Публічна лекція Рубинського "Культурная роль библиотеки и задачи библиотековедения" /1909 г./ на Раді університету була спробою звернути увагу громадськості на проблеми бібліотекознавства. Він вважав, що бібліотека є соціальний інститут, який повинен сприяти освіті народу, а організація бібліотечної справи повинна стати державною турботою.

Основні положення цієї лекції були внесені на розгляд I Всеросійського з'їзду бібліотекознавців, що відбувся в Санкт-Петербурзі у 1911 році.

К.І.Рубинський взяв у ньому участь як товариш голови і доповідача по головному питанню, а також керівник секції академічних і спеціальних бібліотек. В доповіді "Положение библиотечного дела в России и других государствах" він знову піднімає питання про стан бібліотечної справи, про створення системи бібліотечної освіти, а саме кафедр бібліотекознавства в Петербурзькому і Харківському університетах, підвищення заробітної плати бібліотекаря.

Жовтневу революцію наукова бібліотека Харківського університету зустріла з єдиним штатним робітником. Це був К.І.Рубинський. Міська Рада доручає йому очолити бібліотеку.

В голодному 1917 році К.І.Рубинський, розуміючи необхідність об'єднання бібліотечних працівників в ім'я збереження фондів, стає ініціатором створення у Харкові першого професійного об'єднання бібліотекарів, яке він очолив, розробив статут. На жаль, згодом об'єднання припинило своє існування.

В особі Рубинського ми маємо значного діяча в галузі вітчизняного бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства. Теоретичні роботи, їх актуальність і значимість сьогодні, діапазон бібліотечних інтересів, самовідданість дають всі підстави вважати його фундатором українського бібліотекознавства. Гірко констатувати, що всебічний розквіт його можливостей був затьмарений нічним тридцятим, однією із жертв яких він став.

В наш час ім'я Рубинського повертається українському бібліотекознавству.

2 лютого 1995 р. в ЦНБ Харківського університету відбулися Перші читання, присвячені 135 річчю К.І.Рубинського, на яких з доповідями виступили провідні спеціалісти, із спогадами про батька - дочка К.І.Рубинського Антоніна Костянтинівна.

З метою увічнення пам'яті видатного бібліотекознавця Вченою радою університету заснована премія ім.К.І.Рубинського за найбільш значні досягнення у розвитку бібліотекознавства, бібліографії, історико-бібліотекознавчих дослідженнях.

Першими лауреатами премії ім.Рубинського стали бібліографи ЦНБ М.Г.Швалб та В.К.Мазманянець, а також доцент ХДУ В.Н.Зайцев.

Спадщина К.І.Рубинського, його неопубліковані праці чекають на подальші дослідження.